

діяльності, надає впевненості в собі, у своїй здатності переконувати людей. [3]

Інакше кажучи, мовленнєво-комунікативна культура спрямована на організацію та трансформацію світогляду відповідно до суспільних потреб. Вона повертає нас до вихідного, первісного поняття культури загалом, яке означає мистецтво пізнання, а також реалізації людського життя на певній ціннісній основі. Мовленнєво-комунікативна культура звернена до двох світів – довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою в суспільстві і на виховання високих гуманістичних цінностей та орієнтирів у людському житті.

Мовленнєво-комунікативна культура спрямована на подолання власної обмеженості людини як природної істоти щодо її пристосування у світі в умовах постійної конкуренції з боку оточуючих. Людина, позбавлена звичних засобів спілкування, має сумнівні шанси нормального існування в суспільстві. І навпаки, маючи їх, вона, по суті, виводить себе за межі конкуренції, оскільки володіє адаптативними набутками, що дозволяють швидше пристосовуватися у суспільстві. Тому мовленнєво-комунікативна культура не є чимось несуттєвим і вторинним для існування людини: вона становить саму його функціональну основу, роблячи можливим доцільне й ефективне використання набутих знань, умінь і навичок [5].

Носієм мовленнєво-комунікативної культури є людина. Ставлення до всього людства, певних етносів чи окремої людини є своєрідним і визначається реальним місцем конкретного суб'єкта у світі, його можливостями та потребами.

Мовленнєво-комунікативна культура є засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного суспільства. Водночас, впорядковуючи власний світ, світ людського буття, людина виступає регулятивом, організуючим чинником природного світу.

Мовленнєво-комунікативна культура є явищем історичним, плинним і змінним у вирі життя, але вона мусить бути, оскільки втрата її чи деградація лімітує цивілізаційний рух людських спільнот [9].

Мовленнєво-комунікативна культура формується у дошкільному віці, коли діти ознайомлюються з особливостями оточуючого суспільства. Враховуючи надзвичайну емоційну чутливість малюків, перевага надається емоційно-естетичному сприйняттю, розвитку естетичних, інтелектуальних, гуманістично-спрямованих почуттів у ставленні до природи. Саме тому для майбутніх вихователів так важливо на високому рівні володіти мовленнєво-комунікативною культурою.

У процесі формування усвідомленого дійсного уявлення дітей про суспільство провідна роль належить до-

рослим – батькам, вихователям, які виступають не лише як носії знань, а й як зразок для наслідування способів, дій, прийомів, функцій [6]. Тому першочергове завдання майбутнього вихователя – організувати діяльність дітей так, щоб шляхом самостійних відкриттів, вирішенням проблемних завдань вони одночасно оволодівали не лише новими знаннями, а й уміннями, навичками їх застосування. Види діяльності дітей, які забезпечують повноцінне засвоєння мовних знань та їх застосування, досить різноманітні: гра, трудова, пізнавальна та творча діяльність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, формування мовленнєво-комунікативної культури необхідно розпочинати ще у дошкільному віці. Ось чому на перший план виходить така галузь педагогіки, як мовне виховання взагалі та дошкільників зокрема.

Мовленнєво-комунікативна культура та мовне виховання – це цілеспрямоване формування у людей різного віку логічного мислення, гуманістичних, моральних, правових поглядів на оточуючих і своє місце в суспільстві. Мета мовленнєво-комунікативної культури – формування особистості, здатної вільно орієнтуватися в суспільстві.

Перед майбутніми вихователями стоїть завдання – виховати підростаюче покоління у традиції гармонійного співіснування у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бельчиков Ю. А. Язык - это путь цивилизации и культуры // Русский язык в школе. – 1996. – № 6. – С. 91 – 97.
2. Боринштейн С. Соціокультурні особливості мовної особистості [електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6 &n =31 &c=486>
3. Кош Т. А. Культура мови сучасника // Колега. – 2002. – № 1. – С. 18 – 21.
4. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема : монографія / Пасинок В. Г. – Харків : Лівий берег, 1999.
5. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : Навч. Посіб / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
6. Культура фахового мовлення : Навчальний посібник [за ред. Н. Д.Бабич]. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.
7. Чорненський Я. Я. Українська мова (за професійним спрямуванням). Ділова українська мова / Теорія. Практика. Самостійна робота: навч. посіб / Я. Я. Чорненський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.
8. Харківська А. А. Сучасні вимоги до педагога / А. А. Харківська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Преподаватель как субъект и объект образовательного процесса. Век XXI» (1 февраля 2012 г.). Часть II. – Харьков, изд. НУА, 2012. – С. 180–189.
9. Основні ознаки культури мови і мовлення вчителя [електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://studentam.net.ua/content/view/3462/97/>

УДК 37.0

Г.В. Коваль

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається історія становлення та розвитку системи патріотичного виховання в Україні, яка нараховує не одне сторіччя і має давні традиції. Акцентується увага на специфіці патріотичного виховання в різні періоди державотворення в Україні. Боротьба за незалежність дозволила розкритися патріотичному потенціалу українського народу. Автор особливу увагу приділяє становленню та формуванню процесу патріотичного виховання молоді в Україні.

Ключові слова: патріотичне виховання, українська держава, процес, система, виховання молоді, народ, громада, незалежність, демократія.

The history of formation of the system of patriotic education in Ukraine.

In the article it is considered the history of formation and development of the system of patriotic education in Ukraine, which has more than one century of history and has ancient traditions. Struggle for independence made it possible to develop patriotic potential of the Ukrainian people.

Key words: patriotic education, Ukrainian state, process, system, education of young people, people, society, independence, democracy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Патріотичне виховання - це сфера духовного життя, яка про-

никає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Здобувши незалеж-

ність, молода українська держава на початку XXI сторіччя переживає тяжкі часи – політична і економічна кризи, інші проблеми, які неодмінно з'являються у переломні для суспільства часи, коли визначаються орієнтири, відбувається переоцінка цінностей.

Побудова і розвиток держави як цивілізованого члена світового співтовариства неможлива без патріотичного виховання її громадян. Тому на сучасному етапі в Україні патріотичне виховання розглядається як один з найважливіших компонентів соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних дослідженнях проблема патріотичного виховання громадян, особливо молоді, набула певного висвітлення. Передусім слід зазначити праці таких науковців: Безпалько Т., Бовкун В., Востоцька І., Головенко В., Івашковська В., Ігнатенко П., Косарева Н., Крицька Л., Пащенко Д., Перепелиця М., Поплужний В., Шуть С., Яременко О., Ярошенко В. та інші. Зазначенням авторам вдалося зробити певні теоретичні узагальнення щодо патріотичного виховання молоді, іноді дуже важливі, для вдосконалення самого виховного процесу в суспільстві.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, проблема й сьогодні не є цілком вирішеною. Політичні, економічні проблеми впливають на розвиток системи патріотичного виховання, зокрема молоді. В деяких регіонах країни патріотизм став перероджуватися в націоналізм. Тому є необхідність розробки державних програм виховання патріотизму й толерантності.

Формування цілей статті. Метою статті є розгляд системи патріотичного виховання в українському суспільстві, зокрема виховання підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період соціальних перетворень у сучасному українському суспільстві актуальність здобувають формування ціннісних світоглядних підстав виховання, нового виховного потенціалу системи освіти; забезпечення спадкоємності між поколіннями на основі громадської згоди у дусі формування культури миру й терпимості. Тому, духовно-моральне становлення молоді, підготовка її до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави [17, с. 10-11]. На перший план виходять питання визначення конкретних цілей і завдань виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації.

Патріотизм у науковій літературі визначається як одне із найглибших і найбільш стійких людських почуттів. Упродовж практично всього XX ст. робота національно свідомої інтелігенції по прищепленню молоді українського патріотизму зустрічала не тільки сильну протидію з боку органів державної влади, але й суттєвий психологічний опір самого населення [1, с. 65]. За роки державної незалежності у східних і південних регіонах країни цей опір не тільки не ослаб, але й подекуди набрав навіть агресивних форм. Тим більше, що проблема національного та патріотичного виховання на практиці нерідко зводиться до бюрократичних заходів на зразок тих, якими відзначались колись революційні свята та дні народження вождів. Тому, своєчасним та важливим для науки державного управління та практики є визначення конкретних цілей і завдань патріотичного виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації.

Програма патріотичного виховання молоді в Україні занадто декларативна. Механізм реалізації завдань на практиці не визначено. Вони не підкріплені ні фінансово, ні організаційно. Україні об'єктивно необхідна ґрунтовна й послідовна політика патріотичного виховання. Щодо цього сумнівів ні в кого не виникає. В умовах, коли триває знецінення традиційних моральних норм і цінностей зберігається невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу. Єдина державна політика і державна

система патріотичного виховання молоді потрібна, як ніколи.

У Верховній Раді проблема патріотичного виховання молоді активно обговорюється, починаючи з прийняття за основу Загальнодержавної програми патріотичного виховання молоді на 2004-2008 роки [18]. Нормативне регулювання цього питання почалося з Розпорядження Президента України «Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» у 2001 році [20]. У 2002 році були прийняті Укази Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді» [21] та «Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» [22]. Постанова Верховної Ради України у 2003 році затвердила «Заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку» [19]. Але цього явно недостатньо, особливо сьогодні, в ситуації, в якій опинилася Україна і вся світова спільнота.

Історія патріотичного виховання в Україні нараховує не одне сторіччя й у різні її періоди мало різну специфіку. При цьому коріння його залишалися незмінні й традиційно були обумовлені боротьбою й боями із зовнішніми ворогами. Саме боротьба за незалежність дозволила справді розкритися патріотичному потенціалу українського народу.

Вперше ідея патріотизму була офіційно сформована й знайшла своє відбиття ще в документах і літописах IX століття. У відсутності єдиної системи державного управління, основний акцент у той період робився на особистій відданості воїна своєму князеві, дружині, роду й тільки потім – землі народній [5, с. 28]. Таким чином, на перший план висувалася суб'єктивна сторона патріотичного виховання, тому що сам патріотизм носив особистісний, персоніфікований характер і тільки через окремих, конкретних людей замикався на «Малій Батьківщині».

Із прийняттям на Русі християнства особистісний патріотизм починає трансформуватися й збагачуватися релігійністю. Патріотичне виховання здобуває нову складову – вірність і відданість християнській вірі. Поняття віра й вірність починають ототожнюватися. Патріотичні ідеали віддаляються від конкретних персон й одержують загальнонаціональне значення. В процесі формування державності патріотизм починає здобувати державний характер. Любов до Христа поєднується з любов'ю до Батьківщини. З часом патріотизм, вірність і відданість Батьківщині зводяться не тільки в суто індивідуально-моральний, але й обов'язковий правовий борг солдата. Патріотична ідея органічно вписується у військово-професійні обов'язки, стає нормою поведінки воїнів.

Із встановленням радянської влади державна політика в цій сфері здобуває тотально-масовий характер. Основи патріотичного виховання починають прищеплюватися вже з молодших класів, фактично, з картинок букваря, куди включалася інформація про революційні свята, про великих вождів, про героїзм і подвиги дітей на благо Батьківщини [10, с. 20-31].

Процес освіти досить різко політизувався й визначався Уставом середньої загальноосвітньої школи: виховувати в учнів високе почуття радянського патріотизму - любов до Батьківщини, свого народу, КППС і готовність до захисту соціалістичної Батьківщини [8, с. 37]. Таке виховання здійснювалося в навчально-освітньому процесі (розумова, трудова діяльність, моральне, фізичне виховання), діяльність піонерської й комсомольської організацій. Військово-патріотичне виховання – на уроках початкового вишколу – ВЦО (вивчення цивільної оборони, військово-

прикладних спеціальностей), на літніх військових зборах та таборах [4, с. 34].

Активно сприяло цьому процесу піонерська й комсомольська організації, головною метою яких і було – виховання громадянина й патріота. Відбувалося це головним чином при неформальному спілкуванні в будинках і палацах піонерів та школярів, через діяльність шкільних музеїв, гуртків, таких як «Юний моряк», «Влучний стрілець» і т.д., де все пронизувалося патріотичною спрямованістю. Крім цього, позитивну роль в організації патріотичного виховання, фізичної підготовки школярів відігравали піонерські табори, які вносили романтику й спонукали до творчості [9, с. 69]. Однак, при цьому, виховання піонерів супроводжувалося класовою орієнтацією, політизованістю заходів, обов'язковістю атеїстичного світогляду [24, с. 42].

Наступною сходинкою патріотичного виховання був комсомол, що відповідно до статуту ВЛКСМ був покликаний готувати молодь до захисту соціалістичної Батьківщини, виховувати самовідданих патріотів, здатних дати рішучу відсіч нападу будь-якого ворога. Однією зі складових діяльності комсомольської організації (в школі) в справі військово-патріотичного виховання було фізичне виховання школярів, спортивні табори, проведення уроків мужності, місячників оборонно-масової роботи, організація Всесоюзних військово-спортивних ігор «Блискавиця» й «Орля», головними завданнями яких було: придбання школярами деяких знань, вмінь і навичок, необхідних майбутнім воїнам, удосконалення фізичного розвитку й загартування. Це був комплекс заходів військово-патріотичного характеру (лекції, походи по місцях бойової слави, військово-технічні конкурси, естафети, тактичні ігри на місцевості, табірні збори, поїздки у військові частини, військово-прикладні види спорту) [12, с. 17]. Гра також мала велике значення в розвитку ініціативи, суспільної активності, організації дозвілля підлітків. Існувала ціла мережа різних об'єднань патріотичної спрямованості, серед яких виділялися оборонні суспільства країни – «ОСОАВІАХІМ» і «ДОСААФ», де діяла безліч клубів і шкіл по вишколу молоді (стрілецькі, автомобільні, аероклуби й ін.) [14, с. 108-110].

Іншим важливим агентом військово-патріотичного виховання в СРСР були військово-навчальні заклади. Найбільш видатні це – Суворівські й Нахімовські військові училища, в яких сполучалося розумове й моральне виховання в навчально-освітньому процесі з вишколом до служби в збройних силах. Надалі призначенням вихованців було навчання у військових інститутах і служба в офіцерському званні.

В державі існувала продумана програма виховання радянського патріотизму, що періодично обговорювалася на з'їздах КПРС і Ленінського Комсомолу. Стрижнем такої програми була теза про наявність ворога, який готовий зазіхнути на життя радянської держави. Таке становище має логічне пояснення. Історично склалося так, що Велика Вітчизняна війна, а потім підрастаюче політико-ідеологічне протиставлення СРСР західним країнам – період «холодної війни», сприяли тому, що патріотизм став сприйматися як принцип протистояння якомусь образу ворога. А саме патріотичне виховання стало будуватися за принципом дихотомії, що розділяє навколишнє суспільство на «своїх» й «ворогів» [6, с. 7].

Військово-патріотичне виховання в СРСР офіційно розглядалося як складова частина комуністичного виховання, спрямована на формування в радянських людей високих морально-політичних, бойових і психологічних якостей, необхідних для виконання священного обов'язку по збройному захисті Батьківщини. Ідейно-теоретичною основою військово-патріотичного виховання був марксизм-ленінізм, твори В.Леніна про захист соціалістичної Батьківщини. Якщо КПРС приділялася роль керівництва, то за допомогою військово-патріотичного виховання, ви-

значалися його завдання на різних етапах розвитку країни, направлялася й координувалася діяльність державних і громадських організацій по їхньому вирішенню. Одночасно із цим, військово-патріотичне виховання було покликано виховувати любов до Батьківщини, яка повинна була бути заснована на пролетарському інтернаціоналізмі, вірності революційним бойовим і трудовим традиціям радянського народу, відповідальність за зміцнення обороноздатності країни, сприяти засвоєнню військово-технічних знань [13, с. 69-70].

Це свідчить про те, що в основі патріотизму в СРСР була, насамперед, радянська ідеологія, яка скріплювала різні етноси в соціальну й інтернаціональну спільність – радянський народ. Як тільки вона зникла, то перестала існувати й сама ця спільність.

В усіх народів, що входили до складу республік колишнього СРСР була своя Батьківщина. Поки була ідея, у яку вони вірили, в них була єдина Батьківщина. Коли наступило розчарування, то патріотична свідомість стала неухильно деградувати, і в підсумку, звелася до одного емоційно-почуттєвого рівня. В умовах сильної етнічної різноманітності населення Радянського Союзу це означало, що такий патріотизм буде не явно сприяти дезінтеграції суспільства, перероджуючись в окремих випадках у націоналізм.

Тому патріотизм слід розглядати не тільки як любов до Батьківщини, як сильне людське почуття, а як ще вищий прояв ідейності й громадянської свідомості. Зв'язок громадянськості й патріотизму в радянському виховному процесі простежувався по наступних напрямках:

- моральне виховання, як система оволодіння нормативними правилами поведінки й відносин, які властиві вихованню патріотизму й громадянськості;

- формування ідейно-політичної спрямованості особистості, яка пов'язана з політикою держави й пануючою ідеологією в суспільстві;

- процес виховання носив цілісний характер, тому що особистість цілісна, тому єдність сторін (моральної, патріотичної, інтернаціональної, громадянської), їх взаємозв'язок виступає як природне явище [11, с. 23].

Здається, що такий підхід був би виправданий стосовно до сучасної України, тому що обставини нашого суспільного розвитку настійно вимагають організації виховання на українських громадсько-патріотичних цінностях.

Таким чином, патріотизм і патріотичне виховання мають в Україні глибокі історичні коріння і традиції. Розвиток цього процесу має конкретні етапи, логічно пов'язані з періодизацією історії української держави.

Перший етап – умовно можна назвати «князівський патріотизм», що знаходить основне вираження в сімейно-родинних відносинах, розвитку традицій культури й предків. Ця основа патріотичного виховання важлива тим, що в цей час зіставлялися основні мотиви й стимули цього процесу, що виражаються головним чином у розрізненості, роздробленості князівств, у постійній наявності зовнішньої погрози.

Другий етап – це «православно-державний патріотизм». На цьому етапі формуються основні підвалини української держави й менталітет українського народу, з'являються спочатку окремі фрагменти системи патріотичного виховання, а потім і весь її каркас.

Третій етап – це «радянський патріотизм», характерний тим, що виховання патріотизму здобуває тотально-масовий характер, доповнюється політизовано-ідеологічним змістом, збільшується кількість агентів і каналів впливу. Кількість же основних структурних елементів системи патріотичного виховання не змінюється, відбувається лише якісна зміна деяких з них, наприклад, православ'я – комуністичною ідеологією.

Четвертий етап – «український патріотизм», епоха якого почалася після розпаду Радянського Союзу. Цей процес має ряд труднощів й особливостей свого розвитку.

П'ятий етап – «український національний патріотизм». Сьогодні, основною метою патріотичного виховання є формування морально-політичних, професійних, психологічних і фізичних якостей, що визначають усвідомлене прагнення особистості, соціальної групи до патріотичної діяльності. Патріотичне виховання починається з пізнання цінності Батьківщини [2, с. 28]. Тому, однією з найважливіших завдань сучасної освіти є формування поняття Батьківщина та Вітчизна. Батьківщина містить у собі все різноманіття соціальних і природних факторів, які поєднуються поняттями батьківщина, мікрорайон або село, місто або район. В процесі свого розвитку людина поступово усвідомлює свою приналежність до родини, колективу, класу, школи, народу. Вершиною патріотичного виховання є усвідомлення себе громадянином України [3, с. 159].

У пострадянській Україні ідеологічна робота в колишньому її виді виявилася згорнутою, втратила властивий їй раніше системний характер. І це цілком зрозуміло, тому що змінилися всі ідеологічні конструкції державного «фундаменту». Але помилково було б думати, що ідеологічна робота й сам виховний процес зникли зовсім. Просто ті підходи й цінності, на основі яких вони починали будуватися, йшли врозріз із інтегрованою, консолідованою системою духовних цінностей більшості українців і ця обставина не дозволяла приймати їм явні форми. У результаті створювалася видимість відсутності ідейної основи виховання, його цільової спрямованості, методологічних й ідеологічних орієнтирів, певного русла й фарватеру [7, с.75].

Поступово починає вимальовуватися державно-орієнтована модель громадянсько-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Основними напрямками патріотичного виховання стають:

- відношення до держави (державно-патріотичне виховання, орієнтоване на національні інтереси - патріотизм, почуття відданості);
- відношення до суспільства (громадське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості - громадянськості, поваги до закону, соціальної активності й відповідальності);
- відношення до культури (повага до культурних цінностей і досягнень, виховання духовності, національної самобутності);
- відношення до професії (розуміння суспільної значимості своєї професії, відповідальності за якість своєї праці);
- відношення до своєї власної особистості як унікальної цінності.

Відповідно до цієї моделі Україна розглядається як держава із самобутньою національною й політичною культурою, з особливим українським національним характером, неповторною специфікою українського. Формування нової української ідентичності означає побудову нової політично сильної й економічно багатой української держави, зі збереженням кращих традицій української національної й політичної культури.

Висновки з даного дослідження. Формування патріотизму – це процес, що має лише відносну завершеність на кожному своєму етапі. З віком цей процес лише видозмінюється в тому розумінні, що в ньому все більшу роль починають відігравати вже сформовані якості, установки, орієнтації людини, а вплив нових життєвих ситуацій, нових ідей неминуче переломлюється через грані вже сформованої особистості.

Мотивація громадської активності молодого покоління повинна стати запорукою небайдужості як сьогоднішнього, так і прийдешніх поколінь громадян. Найкращою

мотивацією до суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбуття. Саме тому патріотичне виховання молоді є найголовнішим пріоритетом молодіжної політики в Україні, направленою на формування цілісної системи, спрямованої на забезпечення процесу національно-патріотичного виховання, який є важливою складовою національної безпеки України. Реалізація єдиної комплексної програми патріотичного виховання молодих громадян України повинна забезпечити ґрунтовну мотивацію молоді до праці на користь України.

Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формування у громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Головною метою роботи органів державної влади та створених відповідних організацій, а також метою реалізації проектів у сфері патріотичного виховання молоді, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, є робота з молодими громадянами 14-35 річного віку, а саме виховання їх у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту Вітчизни, повазі до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави.

Таким чином, політичні перетворення, які відбуваються в українській державі, необхідність гуманістичної спрямованості суспільного розвитку, зміна ідеологічних орієнтирів, перетворення в економічному житті, впровадження ринкових механізмів вимагають формування вільної, активної і, головне, творчої особистості, яка здатна не лише правильно зорієнтуватися в нових умовах, досягти повної реалізації власних здібностей та можливостей, а й здійснити цілеспрямовані перетворення навколишньої дійсності на користь усього суспільства, усієї світової спільноти.

Список використаних джерел:

1. Андреева Т.М. Социальная психология. – М.: МГУ, 1980. – 415 с.
2. Арефьева Г.С. Общество, познание, практика. – М., Мысль, 1988. – 204 с.
3. Безпалько Т.Г. Патріотичне виховання учнів в системі історичного краєзнавства / Т.Г. Безпалько, Л.Г. Лис // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Наук.зб. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 158–161.
4. Бовкун В.В. Образ жизни советской молодежи: тенденции, проблемы, перспективы. – М., Высшая школа, 1988. – 144 с.
5. Валеев И.И. Народность и патриотизм. – Уфа: Башкортостан, 2000. – 366 с.
6. Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 8. – С. 3–19.
7. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: інформаційно-аналітичні матеріали / Кол. авторів: В. Головенько та О. Яременко (керівники) та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.
8. Волков А.П. Подготовка молодежи к защите Родины: проблемы и пути их решения (1985-1991 гг.). – М., ГАВС, 1992. – 63 с.
9. Востоцька І.Ф. Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки // Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки: Матеріали II обл. наук.-практ. конф., 15 травня 2001 р. - Суми, 2001. – С. 68–70.
10. Губанов Н.И. Отечество и патриотизм. – М., 1960. – 34 с.
11. Дуранов И.М. К вопросу взаимосвязи воспитания гражданственности и патриотизма // Вестник ОГУ. – 2002. – № 1.
12. Жуков И.М. и др. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников. – М., 1982. – 160 с.

13. Івашковська В. Військово-патріотичне виховання української молоді на початку ХХ століття // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 68–70.
14. Конотоп І.І., Верченко Т.В. Насонова Л.Ф. Традиції військово-патріотического виховання в школі. Возрождение и развитие // Завуч. – 2000. – № 7. – С. 106–111.
15. Кужилин С.Ф. Развитие военного патриотизма в послереволюционный период // Телескоп. – 2002. – № 1. – С. 175–185.
16. Лутовинов В.И. Гражданско-патриотическое воспитание в современных условиях: взгляд на проблему // Патриот Отечества. – 2006. – № 5. – С. 32–34.
17. Пашенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9–14.
18. Постанова Верховної Ради України від 22.09.2004 № 2033-IV «Про прийняття за основу проекту Закону України про Загальнодержавну програму патріотичного виховання молоді на 2004–2008 роки» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
19. Постанова Верховної Ради України «Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку» від 22 травня 2003 р. № 865 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 24. – С. 31.
20. Розпорядження Президента України «Про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді» від 29 червня. 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 5 липня. – С. 10.
21. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді» від 21 лютого 2002 р. // Уряд. кур'єр. – 2002. – 6 березня. – С. 15.
22. Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» // Держаний вісник України. – 2002. – № 21. – С. 15.
23. Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.
24. Щегорцев А.А., Щегорцев В.А. Советская молодежь: Эволюция политических взглядов. – М., 1990. – 144 с.
25. Ясєв Г. Державна програма патріотичного виховання населення: (Пропозиції Державного комітету України у справах ветеранів та проект Програми) // Світ дит. б-к. – 2003. – № 2. – С. 4–7.

УДК 37.013.42

О.М. Короткова

АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «ІНФАНТИЛІЗМ» У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУКАХ

Анотація. В статті розкрито специфіку терміну соціального інфантилізму, розроблена класифікація інфантилізму, проаналізовано особливості соціалізації інфантильних підлітків.

Annotation. In article is revealed specifics of the term social infantilism, designed categorizations of infantilism, given analysis of the particularities to socializations infant teenager.

Ключові слова: інфантилізм, соціальний інфантилізм, розвиток, соціальна зрілість.

Актуальність проблеми. В умовах розбудови української державності, яка супроводжується такими соціально негативними явищами як криза бездуховності, розпад інституту сім'ї, фактичний занепад школи, як виховного закладу, набула актуальності така соціально-педагогічна проблема як інфантильність підростаючого покоління. Сучасному суспільству вкрай необхідні особистості, що мислять творчо, соціально активні, компетентні, здібні самостійно приймати рішення, з високим рівнем соціальної зрілості.

Отже, спираючись на вимоги сьогодення, соціальне замовлення, важливим є вміння пристосовуватися до певних умов, здатність оцінювати ситуацію і адекватно на неї реагувати, прагнення до певної мети і подолання перешкод. Якість соціалізованої особистості – це креативність, активність та комунікабельність, але не кожна особистість проявляє ці якості. І таким членам суспільства важко знайти своє місце в соціумі. Вони відчувають труднощі у спілкуванні з однолітками, ними нехтують, вони почувають себе відщепенцями.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є теоретичне уявлення про сутність проблеми інфантилізму та виявлення причин виникнення соціального інфантилізму. Для вирішення цієї мети визначено такі завдання: розкрити специфіку терміну соціального інфантилізму, проаналізувати особливості соціалізації інфантильних підлітків.

Виклад основного матеріалу. Проблема інфантилізму в різні часи цікавила багатьох дослідників. Спочатку це явище розглядали у зв'язку з патологіями ендокринної системи, з інтелектуальною та фізичною недостатністю, в контексті психопатій, неврозів та ретардації розвитку особистості.

Розглядаючи історичну хронологію цієї проблеми значимо: термін «інфантилізм» було введено французьким психіатром Ернестом Ласегом у 1864 році. Під цим поняттям він розумів відносну затримку темпу психічного і фізичного розвитку людини.

Перший докладний опис клінічної картини інфантилізму належить П.Лорену (P.J. Lorain, 1871), який відносив

до цього явища низькорослість, дитячість у поєднанні з нерозвиненістю психіки.

Психологія Г. Антон, Г. Шутте, Е. Крепелін розглядали інфантилізм як фізичну та психічну затримку розвитку внаслідок розладу обміну речовин, що походили з боку залоз внутрішньої секреції, як прояв парціальної затримки розвитку, що пов'язана з істерією.

Представники психоаналізу уявляли інфантилізм як прояв несвідомого і нерозвиненість форм психічного захисту особистості, як розвиток сексуальності на інфантильній стадії.

Корені особистісних відхилень, за Адлером, слід шукати не стільки в об'єктивних дефектах, скільки в нездатності пристосуватися до навколишнього середовища.

Показником здоров'я, барометром нормальності є так званий соціальний інтерес, передумови якого вроджені. Але відомо, що він не зростає з віком автоматично, а потребує усвідомлених зусиль для свого розвитку [11, с.171]. За уявленням Ф.Ю. Василюка, людина може жити в зовнішньому легкому і внутрішньому простому життєвому світі, який зручно назвати інфантильним. Такий світ забезпечує нехайне задоволення потреб, що виникають. Норма такого світу - повна вгамованість, внутрішня заспокоєність. Якщо якась складність все ж таки виникає, людина відповідає на неї стресовими реакціями, бо не вміє долати перешкоди ані в зовнішній, практичній діяльності, а ні у внутрішньому, ідеальному світі [11, с.183].

Аналіз публікацій та досліджень в яких започатковано розв'язання даної проблеми показує, що у сучасній літературі термін «інфантилізм» використовується достатньо широко. Так, його розглядають як стан в рамках інтелектуальної недостатності у дітей, викликаній різними етіологічними чинниками, а саме конституціонально-генетичними, внутрішньоутробною інтоксикацією, токсико-інфекційними діями в перші роки життя дитини (В.В. Ковальов, 1979), як особливість фізичного і соціопсихічно-